

Sigita BAGUŽAITĖ-TALAČKIENĖ

Gintaro dirbiniai vėlyvojo romėniškojo laikotarpio bendruomenių socialinių santykių kontekste (Kurmaičių ir Žvilių laidojimo paminklų duomenimis)

Sigita Bagužaitė-Talačkienė – Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedros doktorantė; adresas: Herkaus Manto g. 84 (VI korpusas), LT-92294 Klaipėda, el. paštas: sigita.baguzaitė@gmail.com; mokslinių interesų sritys – romėniškasis laikotarpis, Vakarų Lietuvos plokštinių kapų kultūra, socialiniai santykiai, gintaro tradicija.

Anotacija. Straipsnyje analizuojamos gintaro įkapės vėlyvojo romėniškojo laikotarpio dviejų bendruomenių socialinių santykių kontekste. Remiamasi Kurmaičių ir Žvilių kapinynų vėlyvojo romėniškojo laikotarpio medžiaga, kurioje gausu gintarinių įkapių. Siekiant nustatyti kapų inventorius vertingumą kapinyuose bei remiantis gautais rezultatais išskirti įvairaus statuso palaidotus bendruomenės narius, darbe pritaikytas skandinavų mokslininko L. Jørgenseno (*L. Jørgensen*) sukurtas ir aprašytas įkapių vertinimo balais metodas. Šis įkapių verčių skaičiavimo metodas parodė, kad kapas gali būti išskirtinis ne tik didesniu įkapių skaičiumi, bet ir jų tipais, medžiagomis, iš kurių įkapės pagamintos. Darbe atskleidžiamas pasirinkto metodo efektyvumas taikant jį skirtingo iširtumo lygio kapinyams. Atlikus gintaro dirbinių analizę nustatyta, jog gintaras būdingas ne tik vaikų ir paauglių kapams, o netgi daug aukštesnio statuso suaugusiems.

Prasminiai žodžiai: romėniškasis laikotarpis, kapų su akmenų vainikais kultūra, socialiniai santykiai, gintaras.

Abstract. The article analyzes amber burial items in the context of social relationships of two communities in the late Roman period. The research was carried out on the basis of the late Roman period material from Kurmaičiai and Žviliai burial grounds where a great number of amber burial items had been found. The methodology to evaluate the burial items, worked out and proposed by the Scandinavian scholar L. Jørgensen, served as a basis for the estimation the value of these items on burial sites as well as for defining the social status of the buried members of society. This method of calculating the value of burial items showed that graves differed not only in the number of burial items but also in their types and materials they were made from. The article focuses on the efficiency of this method while applying it to characterize burial sites of different levels of investigation. The analysis of amber handicraft wares allows to claim that amber artifacts were typical not only of children's and teenagers' graves but also of adults of higher social status.

Key words: Roman period, grave inside a stone circle culture, social relations, amber.

Įvadas

Ilgą laiką su gintaru susijusi archeologinė medžiaga tyrinėta per prekybos ryšius su Romos imperija, o į gintarą buvo žiūrima vien kaip į prekybos bei mainų objektą. Trūko darbų, skirtų gintarinių radinių analizei Vakarų Lietuvos romėniškojo laikotarpio bendruomenių socialinio gyvenimo kontekste. I–IV a. ryšiai bei iš civilizuotojo pasaulio sklidusios įtakos gerokai paskatino baltų genčių kultūros vystymąsi, todėl ne ką mažiau svarbu atkreipti dėmesį į pačių baltų bendruomenių vidaus gyvenimą bei gintaro vartosenos tradiciją. Pasitelkę statistinius skaičiavimo metodus, 1994 m. Raimundas Vytenis Sidrys pirmasis išleido dvi platesnes studijas, skirtas gintaro įkapių analizei vakarų baltų geležies amžiaus kapinyuose. Darbuose autorius aptaria kai kuriuos aspektus, susijusius su gintaro įkapėmis (papročių tęstinumas, dirbinių formų paplitimas ir pan.), bei taiko vieną iš statistinių skaičiavimų metodų („chi kvadratų [χ^2] testas“, Mano-Vitnio (*Mann-Whitney*) testas), padedantį nustatyti gintaro dirbinių reikšmingumą vietos bendruomenėms. Autorius daugiausia remiasi Vakarų Lietuvos geležies amžiaus tyrinėtų kapinynų medžiaga¹. Senojo geležies amžiaus bendruomenės struktūrizavimo principus socialiniu požiūriu pateikė E. Jovaiša, nagrinėdamas Dauglaukio (Tauragės r.) kapinyno archeologinę medžiagą. Autoriaus darbe, remiantis tam tikrais pasiūlytais kriterijais, buvo išskirti hierarchiniai socialiniai sluoksniai, per kuriuos iš dalies galima pasekti gintaro įkapių pasiskirstymą tarp Dauglaukio bendruomenės narių. E. Jovaiša pažymi, kad turtingesnio sluoksnio Dauglaukio bendruomenės moterims būdingas papuošalų gausėjimas kapuose. Turtingų bei pasiturinčių moterų kapuose atsiranda išskirtinių galvos papuošalų, tarp jų rastos plaukus prilaikančios juostos su žalvario ir gintaro papuošimais². Didžiausias pastarojo meto darbas apie archeologinius gintaro radinius yra 2007 m. išleista A. Bliujienės monografija „Lietuvos priešistorės gintaras“³. Skyriuje, kuriame aptariamas romėniškasis periodas, autorė pateikia daug žinių apie šio laikotarpio kapus bei juose rastus gintaro dirbinius, jų santykį su skirtingų socialinių sluoksnių bendruomenės individualais. Gintaro dirbiniai

labiau siejami su vaikų kapais bei eiliniaus šio periodo bendruomenių nariais, išskiriant kitokias tendencijas Mazkatužių (Liepojos r.) kapinyno medžiagos analizėje⁴. Visų čia paminėtų darbų autoriai, vertindami gintaro dirbinių dabartinės Lietuvos teritorijoje laidotų geležies amžiaus bendruomenių struktūros kontekste, išskiria turtingus, mažiau turtingus ir neturtingus bendruomenės narius. Vienu iš pagrindinių turtingumo kriterijų laikomas įkapių kiekis, tenkantis vienam mirusiajam⁵. Mažiau dėmesio skiriama įkapių kokybinei pusei, greta įkapių kiekio vertinimo kartais įvedant papildomus kriterijus. Tiriamajame darbe R. V. Sidrys, statistiniais testais siekdamas rasti ryšį tarp gintaro įkapių ir turtingų kapų, greta pagrindinio kriterijaus turtingų asmenų kapams nustatyti (įkapių kiekis viename kape) įveda papildomą brangiųjų metalų indeksą⁶. A. Bliujienė, nagrinėdama gintarinių karolių vertę pajūrio baltų areale romėniškuoju periodu, išskiria prašmatnius vėrinius (vėriniuose vyravo stiklo ir emalio karoliai, o gintaro buvo vos keletas) kaip moterų turtingumo rodiklį⁷. Vis dėlto lieka neatsakyta į klausimą, kokią vertę visos palaidotos bendruomenės turtingumo kontekste turėjo tam tikri į kapą mirusiajam dėti daiktai, kurie be kasdieniame gyvenime turėtos praktinės vartojimo pusės, tapę mirusiųjų įkapėmis įgaudavo ritualines-simbolines prasmes. Mirusiojo laidojimo ritualas (nuo mirusiajam skirtos duobės įrengimo iki kūno paguldymo ir apdengimo plačiąja prasme) turėjo atspindėti tam tikrą informaciją apie mirusį individą: jo lytį, amžių, užimtą socialinį statusą bendruomenėje ar užsiėmimą jam gyvam esant. Ar įmanoma išskirti dirbinių tipus ir tam tikras jų grupes, kuriomis remiantis galima būtų vertinti kapų turtingumą senojo geležies amžiaus antrosios pusės Lietuvos pajūrio kapinynuose? Ar toks rodiklis gali būti gintaro dirbiniai?

Darbo tikslas – patikrinti socialinių grupių tyrimams pasirinktos metodologijos efektyvumą, remiantis romėniškojo laikotarpio antrosios pusės dviejų Lietuvos pajūrio kapinynų archeologine medžiaga, bei apžvelgti gintaro dirbinių pasiskirstymą skirtingų regiono bendruomenių socialinėse grupėse.

Istorijos eigoje dėl kurį laiką kapinynų teritorijose žmogaus vykdytų žemės darbų, dėl archeologinių tyrimų ribotos apimties, turima medžiaga nėra visiškai pilna, todėl straipsnyje pateikti analizės duomenys negali būti absoliučiai patikimi ir yra daugiau bandomojo pobūdžio. Darbe siekiama ne pateikti galutines ir neginčijamas išvadas, bet patyrinėti, kokios vertingos informacijos remiantis statistiniu metodu gauti duomenys gali suteikti.

Metodologija ir medžiaga

Siekiant kapinyne išskirti socialinius sluoksnius, reikėtų nusistatyti pagrindinius kriterijus, kurie būtų taikomi pagal pasirinktus metodus. Archeologas E. Jovaiša viename iš savo darbų siūlo keletą kriterijų, kuriais remiantis būtų

galima išskirti socialines bendruomenės grupes pagal laidojimo paminklo medžiagą. Tai būtų kapinyno (pilkapyno) vidinė struktūra ir topografija, kapo įrengimo savitumai bei kapo turinys, kurį atspindi įkapių gausumas, jų paskirtis bei įkapių kokybė⁸.

Daugiausia duomenų apie palaidotą asmenį teikia kapo turinio analizė. Čia susiduriama su daugelio tyrinėtojų keliama kolizija: ar pomirtiniam gyvenimui skirti daiktai – tai tiesioginis iki tol gyvento gyvenimo atspindys, ar simbolinėmis prasmėmis perteikiamas bendruomenės požiūris į laidojamą asmenį ir apskritai į pačią mirtį. Diskusija šiuo klausimu gan išsamiai pristatyta P. K. Vasono (*P. K. Wason*) studijos viename iš skyrių⁹. Autorius, aptardamas mirusio asmens statuso nustatymo klausimą remiantis laidojimo ritualų duomenimis, pristato keleto garsiausių mokslininkų – P. S. Kesvanio (*P. S. Kesvani*), L. R. Binfordo (*L. R. Binford*), J. A. Tainterio (*J. A. Tainter*) – nuomones; jie kalba apie tai, jog mirusiojo laidojimo ritualas tiesiogiai atspindi jo socialinę poziciją jam gyvam esant arba mirusiojo priklausymą socialinei grupei. Kitų nemažiau garsių mokslininkų – J. M. Ošėja (*J. M. O'Shea*), M. Parkerio Pearsono (*M. Parker Pearson*) – nuomone, laidojimo ritualai gali būti išraiška, suponuota tam tikrų bendruomenės tikėjimo elementų, kurie nebūtinai turi sutapti su mirusiojo turėtu socialiniu statusu. Mano nuomone, kalbant apie romėniškojo periodo bendruomenes, palaidotas dabartinės Lietuvos teritorijoje, bei atkreipiant dėmesį į pastebėtą šiuo periodu datuojamų kapų turtingumą, remiantis kapų turinio analize¹⁰, visgi turitinės nelygybės apraiškos turėjo atsispindėti ir laidojimo ritualuose. Netgi atliekant su tikėjimu susijusius laidojimo ritualus, aukštą statusą bendruomenėje užėmusiems asmenims tie ritualai turėjo būti atliekami ypatingiau, taip juos pagerbiant bei išskiriant.

Šiame darbe kaip socialinės padėties vertinimo kriterijus pasirinkta kapo turinio analizė, kuriai pritaikyta skandinavų mokslininkų L. Jorgenseno (*L. Jorgensen*) ir N. Ringstedo (*N. Ringstedt*) naudota įkapių verčių statistinio skaičiavimo metodika. L. Jorgensenas yra išleidęs keletą darbų, kuriuose tyrinėja Bornholmo salos geležies amžiaus kapinynus, juose palaidotas bendruomenės¹¹. Tyrinėdamas Bornholmo salos kapinynus autorius siekia išskirti juose palaidotų bendruomenių atskirų šeimų grupes, jų tarpusavio ryšius. Nagrinėdamas kapų inventorių naudoja įkapių vertinimo metodą balais. Radiniams suteikiama išraiška balais, ji priklauso nuo kapų su atitinkamo tipo įkapėmis skaičiaus. Taigi, kuo dirbinys rečiau sutinkamas kapinyno kapuose, tuo didesnė jo vertė balais. Pavyzdžiui, tiriamų kapų skaičius yra 80. Tam tikras radinio tipas rastas 10 kapų, tad tipo vertė balais apskaičiavimo matematinė formulė bus tokia: $80:10=8$ balai. Jei kape rasti keli tam tikro tipo egzemplioriai, jų skaičius dauginamas iš tipo vertės balais skaičiaus. Vėliau suskaičiuojama kiekvieno kapo vertė, kuri susideda iš kape esančių įkapių verčių sumos¹². Pavyzdžiui, tarkime, viename kape buvo rasti du gintaro karoliai (4 balai), geležinis smeigtukas (3 balai) ir akmeninis verpstukas (9,5 balo). Taigi bendra kapo vertė balais bus $4 \times 2 + 3 + 9,5 = 20,5$ balo.

N. Ringstedas darbe „Household economy and archaeology. Some aspects on theory and applications“, remdamasis geležies amžiumi datuojamų trijų kapinynų ir vienos gyvenvietės archeologiniais duomenimis, siekia pasirinktuose objektuose išskirti atskirus to laikotarpio šeimos ūkio vienetus. Autorius nagrinėja ir du Bornholmo salos kapinynus, kurių medžiagos analizę pateikė L. Jorgensenas jau minėtuose darbuose. N. Ringstedas, nagrinėdamas Bornholmo salos kapinynų medžiagą, remiasi L. Jorgenseno metodu gautais skaičiavimais, tačiau juos praplečia, įvesdamas trijų lygių įkapių vertės nustatymą išskirtinio statuso kapams. Nagrinėdamas turtingesnius kapus, tyrinėtojas pagal tris kriterijus dar įvertina įkapių sudėtį: kiekybinis vertinimas (bendras įkapių skaičius), kokybinis vertinimas (pagal L. Jorgenseno pasiūlytą išraišką balais) ir įkapių/tipų įvairovė kape¹³. Taip pat labai vertinga N. Ringstedo pateikta kritinė pastaba aptariamam L. Jorgenseno įkapių verčių suteikimo metodui, jį koregavo šiame darbe pasirinktos analizuoti medžiagos suskirstymo kriterijus bei paties metodo taikymą. L. Jorgensenas kapuose rastus karolius įvertindamas balais, tą išraišką apskaičiuoja visiems karoliams bendrai, jų neskirstydamas pagal pagaminimo medžiagas. N. Ringstedas pastebi, kad viename kapinyne moterų kapuose priskaičiuota 2784 karoliai, iš jų 2720 buvo stiklo, 23 – žalvario, 21 – gintaro, 11 – medžio ir 8 – akmens kristalo, kvarco karoliai. Medžiagos, iš kurių buvo pagaminti rastieji karoliai, nebuvo vienodai lengvai prieinamos aptariamoms geografinės vietovės gyventojams, todėl bendros vertės suteikimas iš skirtingų medžiagų pagamintiems karoliams nėra metodologiškai teisingas sprendimas¹⁴.

Metodo taikymui šiame darbe pasirinkti Kurmaičių ir Žvilių kapinynai. Abu kapinynai yra gana plačiai tyrinėti ir apima ne vienu laikotarpiu datuojamus kapus. Straipsnyje nagrinėjami tik tie kapai, kurie datuojami romėniškojo periodo antrąja puse (III–IV a.). Kurmaičių plokštinis kapinynas, kurio archeologiniai tyrinėjimai pradėti 1940 m.¹⁵, yra dalis didžiulės senovinės gyvenvietės komplekso, į kurį įeina Kurmaičių piliakalnis (I tūkstantmečio pr. Kr. pabaiga – I–III a.; archeologiniai tyrimai atlikti 1979–1980 m.)¹⁶, kelis sezonus trukusių tyrinėjimų metu užfiksuoti ankstyvųjų metalų laikotarpio pilkapiai. Kurmaičių plokštinis kapinynas, kurį skiria viduryje įsiterpę pilkapiai, yra tarsi sudarytas iš dviejų dalių, kurių šiaurinė (tyrinėta 1950–1951 m.) datuotina II–III a.¹⁷, o pietinė kapinyno dalis priskiriama III–IV a.¹⁸ Archeologinėje literatūroje pastebėta, kad gintaro dirbinių dabartinės Lietuvos laidojimo paminkluose gausėja nuo II a. antros pusės – III a. pradžios¹⁹. Tai patvirtina ir Kurmaičių kapinyno šiaurinės dalies kapų archeologinė medžiaga, kurios apžvalgoje, aptariant gintaro įkapes, minimas vos vienas gintaro karolis²⁰. Todėl straipsnis tiriamajai daliai pasirinkta Kurmaičių kapinyno romėniškojo laikotarpio antrąja puse datuotinių griautinių kapų su akmenų vainikais dalis, kurioje ištirti 24 kapai ir kurių tyrinėjimų medžiaga publikuota²¹.

Žvilių plokštinis kapinynas archeologų pradėtas tyrinėti praėjo amžiaus septintajame dešimtmetyje, kai 1968 metų vasarą pirmąją ekspediciją suorganizavo A. Tautavičius,

o antrą kartą – tų pačių metų rudenį archeologinius tyrimus atliko V. Statkevičius²². Nuo 1983 iki 1989 m. šiame kapinyne archeologinius tyrimus atliko archeologė L. Vaitkunskienė²³. Žvilių kapinyne buvo atidengti nauji plotai su kapais, kurie datotini senojo geležies amžiaus antrąja puse (III–IV a.) bei viduriniojo geležies amžiaus antrąja puse (VII–VIII a.)²⁴. Šio darbo tiriamajai daliai naudojama senojo geležies amžiaus antrąja puse datuojamų 185 kapų tyrimų medžiaga, remiantis archeologinių tyrinėjimų ataskaitomis bei aukščiau darbe nurodytomis Žvilių kapinyno medžiagos publikacijomis²⁵.

Skelbiant kapinynų medžiagą, osteologinės medžiagos analizė nebuvo atlikta. Dėl šios priežasties gan problemiška nustatyti mirusiųjų lytį, amžių. Todėl dažniausiai remiantis kapo duobės dydžiu, mirusieji tiesiog skirstomi į suaugusius ir vaikus²⁶. Analizuojant abiejų kapinynų medžiagą, juose išskiriant kapus pagal mirusiojo lytį, remtasi įkapių kompleksais. Kapinynų kapuose randamos kelios įkapių grupės, kurios skiriamos tik moterų arba vyrų kapams, arba skiriasi kai kurių įkapių tipų dėjimo tradicija į skirtingų lyčių asmenų kapus. Siekiant įkapių grupėms suteikti tikslesnį įvertinimą balais, metodologiškai buvo būtina kiekvieno kapinyno kapus suskirstyti į grupes pagal kape palaidoto asmens lytį. Todėl aukščiau aptarta L. Jorgenseno įkapių verčių skaičiavimo metodika buvo pritaikyta abiejų kapinynų moterų ir vyrų kapų grupėms atskirai, o ne bendram kapinyno kapų skaičiui.

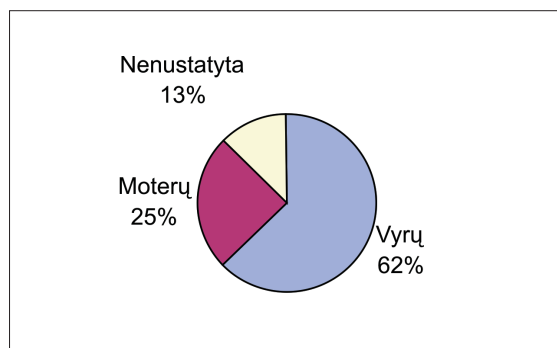
Klasifikuojant įkapes pasirinktas stambesnis dirbinių suskirstymas į grupes pagal jų funkciją, nesileidžiant į smulkesnę tipologizaciją ir išskiriant tik iš skirtingų medžiagų pagamintus tos pačios rūšies dirbinius (pvz., stiklo arba gintaro karoliai; geležiniai arba žalvariniai smeigtukai ir pan.). Taip pat iš įkapių išskirti dirbiniai iš brangiojo metalo (sidabro) bei romėniškojo importo gaminiai.

Kurmaičių bendruomenė ir gintaro vartoseną

Kurmaičių kapinyno pietinė dalis kultūrinio požiūriu siejama su Vakarų Lietuvos kapinynų su akmenų vainikais kultūrine sritimi. Nedeginti mirusieji laidoti po vieną, su gausiomis įkapėmis. Pietinėje plokštinio kapinyno tirtroje dalyje, kuri apima 24 kapus, aptikta apie 170 įvairių dirbinių. Papuošalų grupę sudarė keli apgalviai, antkaklės kūginiais ir dėželiniais galais, kaklo apvaros, segės, juostinės ir įvijinės apyrankės, smeigtukai, žiedai. Taip pat rasta darbo įrankių – verpstukų, ylių, peilių, dalgių, galąstuvų. Išskirtinis radinys iš darbo įrankių grupės yra kape Nr. 21 rasta vedega. Vyrų kapuose gausu ginklų: tai ietigaliai, kirviai, antskydis, žirgo ekipuotės dalys. Prie ritualinių daiktų būtų galima priskirti keraminius miniatiūrinius puodelius bei tošines dėžutes. Romėniškojo periodo antrosios pusės Kurmaičių bendruomenės prekybos ryšius iliustruoja į kapus gan gausiai dėtos Romos monetos, aptikti itin

retai Lietuvos kapinyuose pasitaikančios importinės prekės – žalvarinio indo – fragmentai bei keli importiniai stiklo karoliai, iš kurių įdomesnis kape Nr. 7 rastas stiklo karolis, puoštas šachmatiniu raštu, ir vienas žalsvo stiklo kriaušės – lašo formos karoliukas. M. Michelbertas, aptardamas Kurmaičių kapinyne rastus importinius dirbinius bei lygindamas juos su kitais stiklo karoliais, kurie pateikti M. Tempelman-Mančynskos (*M. Tempelmann-Mączyńska*) klasifikacijos lentelėse, karolius iš kape Nr. 7 identifikuoja kaip naujo tipo egzempliorius²⁷.

Prieš pradėdant nagrinėti atskirų kapinyno kapų inventorius, kapai buvo suskirstyti į dvi grupes pagal palaidotojo lytį, bei atskirai išskirti kapai, kuriuose mirusiojo lytis nenustatyta. Iš negausios tirtų 24 kapų grupės buvo išskirta 15 kapų su vyrų palaidojimais, 6 kapai skirti moterims ir 3 kapuose palaidotų asmenų lytis nenustatyta (žr. 1 il.). Remiantis kapų duobių dydžio kriterijumi kapinyne galima išskirti vos kelis vaikams skiriamus kapus, tarp kurių tik vienas, kape Nr. 19, kuriame buvo rastos kelios įkapės (dvi juostinės apyrankės) ir kuris skiriamas prie kapų su neidentifikuota mirusiojo lytimi²⁸. Likusieji kapinyno kapai priklauso suaugusiųjų grupei.

1 il. Kurmaičių kapinyno procentinis kapų pasiskirstymas pagal lytį

Pritaikius L. Jorgenseno pasiūlytą metodą ir atlikus skaičiavimus, tarp vyrų palaidojimų išsiskyrė trys sąlyginės turtingumo grupės. Sunkiausiai yra nustatoma vadinamoji vidutinio turtingumo grupė bei jos ribos su kitomis dviem. Todėl darbe pasirinkta gautus kapų įvertinimo balus, kurie šiuo atveju tarp vyrų kapų svyravo nuo 72,2 iki 1,5 balo, skirstyti į tris dalis. Patys turtingiausi ir didžiausią įvertinimą (balų intervalas 72,2 – 53,5) gavo trys grupės kapai (kapai Nr. 10, 14, 22), mažesnę balų sumą (balų intervalas 30,5 – 25,2) surinko du grupės kapai, kurie užima tarpinę poziciją grupėje (kapai Nr. 9, 12), bei likusieji dešimt kapų, kurie gavo mažiausią įvertinimą (balų intervalas 21,5 – 1,5) (kapai Nr. 1, 2, 3, 4, 11, 13, 17, 18, 20, 21) (žr. 2 lentelę). Vadovaujantis metodika, vyrų kapų grupėje aukščiausiu balu buvo įvertintos vienietinės ir rečiau kapuose pasitaikančios įkapės.

Kurmaičių kapinyno vyrų grupės kapai

Eil. Nr.	Kapo Nr.	Įkapių sk.	Bendra kape įkapių vertė balais
1	1	4	10,7
2	2	2	9,2
3	3	2	16,5
4	4	2	3
5	9	9	25,2
6	10	18	58,5
7	11	5	11,6
8	12	11	30,5
9	13	7	14,8
10	14	20	72,2
11	17	1	1,5
12	18	7	15,2
13	20	3	21,5
14	21	4	19,7
15	22	15	53,5

Aukščiausią įvertinimą gavusios įkapės:

15 balų – miniatiūrinis keramikinis puodelis, geležinis skydo umbas, geležinė vedega, geležinė diržo sagtis, žalvarinis ir geležinis smeigtukai

7,5 balo – geležiniai žąslai

3,8 balo – žalvarinės monetos ir žalvariniai žiedai

Kurmaičių kapinyne gintaro dirbinių vyrų kapuose nerasta. Šioje bendruomenėje, sprendžiant pagal ištirtų kapų duomenis, gintaro dirbiniai buvo moterų papuošalas.

Išskyrus pagrindines turtingumo grupes, atsiskleidžia įkapių kompleksai, kurie buvo skirti vienai ar kitai turtingumo grupėms tarp vyrų. Reikia paminėti, kad trijų turtingiausių kapų įkapių suma sudaro beveik pusę (48 %) viso įkapių kiekio vyrų kapuose. Turtingiausi ir vidutinio turtingumo kapų inventoriai dirbinių kiekiu turi gausiausius ir pagrindinius vyrų grupės kapų papuošalų tipus, ypač gausiai dėta apyrankių, kurių priskaičiuota po 4 ir 2 vienetus vienam kape. Visos vyrų kapuose rastos monetos taip pat patenka į turtingiausių bei vidutinio turtingumo kapų inventorius. Kalbant apie ginklus ir darbo įrankius, jų pasiskirstymas nevienodas. Ginklų gausa pasiskirto beveik vienodai tarp skirtingo turtingumo kapų inventorių. Praktiškai kiekviename kape randamas ietigalis (1,5 balo), kirvis (1,7 balo) ar peilis (2,5 balo). Kapuose gausu ir dalgių (1,5 balo). Tik patys turtingiausi kapai pasižymėjo šių įkapių vienetų gausa (pvz., kape Nr. 10 rasti 3 ietigaliai, kirvis, 3 peiliai, dalgis). Išskirtinis dirbinių yra skydo umbas, rastas neturtingų vyrų kapų grupei priskirtame kape Nr. 3. Įdomu, kad kita išskirtinė įkapė – žąslų kompleksas – pasitaikė ir neturtingo kario kape Nr. 2, kurio inventorius sudaro vos pora įkapių, ir turtingiausio grupės vyro kape Nr. 14. Kapinyne rasta viena vedega, taip pat priskiriama neturtingo kape inventoriumi. Tokį išskirtinių įkapių kapinyne pasiskirstymą galėjo nulemti statistiškai mažas kapų kiekis bei nepilnas kapinyno ištirtumas. Api-

bendrinant Kurmaičių bendruomenės vyro vaidmenį būtų galima apibūdinti kaip asmens, kuris šalia kitų amatų ar kasdienių darbų, reikalui esant gali ginklu ginti bendruomenę. Turtinguosius bendruomenės narius išskiria kaklo, krūtinės bei rankų papuošalų nešiosena bei prekybos ryšius atspindinčios žalvarinės monetos, kurių į turtingų ir pasiturinčių vyrų kapus dėta po du vienetus.

Tokius pat skaičiavimus atlikus moterų kapų grupėje, išsiskyrė trys sąlyginės turtingumo grupės. Moterų bendras įkapių kapuose vertinimo balas svyravo nuo 45,9 iki 5,4 balo. Patys turtingiausi ir didžiausią įvertinimą balais (balų intervalas 45,9 – 40,6) gavo trys grupės kapai (kapai Nr. 5, 7, 8), mažesne balų suma (25,1 balai) įvertintas vienas kapas, kuris užima tarpinę poziciją grupėje (kapas Nr. 16), bei likusieji du kapai, gavę mažiausią (balų intervalas 7,5 – 5,4) įvertinimą balais (kapai Nr. 6, 15). Nagrinėjant moterų kapų inventorių susidurta su problema nustatant kapuose rastų aparų vertinimą balais, nes dažnai kapuose aparų randama po kelias skirtingas, jos sudarytos iš skirtingų medžiagų pagamintų karoliukų ir kitų sudėtinių dalių. Remiantis ta pačia skaičiavimo metodika bei siekiant išvengti kuo mažesnio duomenų iškraipymo, darbe nuspręsta atskirai išskaidyti aparas segmentais, nustatyti kiekvienos aparos sudėtinės dalies vertę ir pasikui jas sumuojant gauti kiekvienos aparos vertę balais. Vėliau gauta aparos vertė pliusuojama prie bendros kapo inventoriaus išraiškos balais (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Kurmaičių kapinyne moterų grupės kapai

Eil. Nr.	Kapo Nr.	Įkapių sk.	Įkapių vertė balais (išskyrus aparas)	Aparų vertė balais	Bendra visų įkapių vertė balais
1	5	14	28,6	12	40,6
2	6	4	7,5	-	7,5
3	7	13	33,9	12	45,9
4	8	17	29,6	13	42,6
5	15	3	2,4	3	5,4
6	16	10	20,6	4,5	25,1

Moterų kapuose aukščiausią įvertinimą gavusios įkapių:

6 balai – žalvario kabučių kaklo papuošalas, žalvariniai smeigtukai, pincetas, peilis bei žalvarinis puodelis

3 balai – geležiniai smeigtukai, stiklo karoliai, ylos, miniatiūriniai keramikos puodeliai

Trijų turtingiausių moterų kapų įkapių suma apima beveik tris ketvirtadalius (72 %) visų įkapių moterų kapuose. Turtingiausi moterų kapai pasižymi išskirtiniais galvos bei kaklo papuošalais. Nors gintaro dirbiniai (8 gintaro karoliai) pagal įkapių balų sistemą įvertinti ne itin aukštu balu, šie dirbiniai patenka į pačius turtingiausius kapų kompleksus. Kurmaičių bendruomenės moterų gintaro karolius, derin-

tus su stiklo karoliais ir žalvario įvijomis, nešiojo dažniau kaip apgalvių sudėtinę dalį; apgalvis užbaigiamas tokiomis karolių aparvėlėmis. Pagal M. Tempelman-Mančynskos gintaro karolių klasifikaciją, Kurmaičių kapinyne aparos buvo sudarytos iš TM388 ir TM395a tipų gintaro karolių. Šių tipų (rankiniu būdu pagaminti, šlifuoti, disko/rato ir dvigubo nupjauto kūgio formos) karoliai daugiausia paplitę Pomeranijos ir Vakarų baltų kultūros regione²⁹. Dvigubo nupjauto kūgio formos karoliai dar sutinkami Pševorsko kultūros ir šiaurės Vokietijos regionuose³⁰.

Turtingiausi moterų grupės kapai pasižymi išskirtinėmis įkapėmis. Šiuose kapuose užfiksuoti vienetiniai kapinyne rasti dirbiniai – pincetas, peilis bei importinis dirbiny – žalvarinis puodelis, kurių Lietuvos teritorijoje rasta vos du egzemplioriai³¹. Kartu su gintaro ir importiniais stiklo karoliais, į moterų kapus, kaip ir vyrų, dėtos žalvarinės monetos, kurios žymėjo užimtą moterų statusą. Turtingų moterų kapai išsiskyrė žiedų ir apyrankių gausa. Pavyzdžiui, kape Nr. 8 rasta dvi apyrankės ir trys žiedai, kape Nr. 5 rastos keturios apyrankės. Į turtingus moterų kapus dėtos tokios darbo įkapės kaip verpstukai, ylos ir adatos. Po vieną verpstuką rasta pasiturinčios ir neturtingos moters kape.

Kurmaičių kapinyne dėl greičiausiai mažos statistinės kapų imties turtingiausi įkapių skaičiumi kapai sutapo su aukščiausius balus turinčiais kapais. Reikia pažymėti, kad turtingiausi palaidojimai kapų inventoriuose turėjo praktiškai visus, per prekybinius santykius įgytus importinius dirbinius, o turtingiausių moterų kapuose rasta gintaro dirbinių, kurie įėjo į moteriškų papuošalų sudėtį. Turtingų moterų kapuose gintaro karolių rasta kur kas daugiau negu stiklo, nors vertinant tiriamos kapinyne dalies bendro kapų skaičiaus atžvilgiu, kapai su gintaru sudaro vos 12,5 %. Mažas kapų skaičius su gintaro dirbiniais bei jų derinimas kartu su išskirtiniais stiklo karoliais šių mirusiųjų kapus išskiria iš kapinyne kapų grupės. Gintaro dirbinių nerasta suaugusių vyrų ir abiejų lyčių vaikų kapuose. Kurmaičių kapinyne išskirtinis tuo, jog, kaip buvo minėta, įeina į didžiulės senovinės gyvenvietės kompleksą, kurios sudėtinė dalis – tyrinėtus Kurmaičių piliakalnis (I tūkstantmečio pr. Kr. pabaiga – I–III a.; archeologiniai tyrimai atlikti 1979–1980 m.). Atliekant šio piliakalnio tyrimus 1979 m. rasta gintaro žaliavos³². Tai gan retas atvejis, rodantis vietos bendruomenės sąsajas su gintaro prekyba ar apdirbimu.

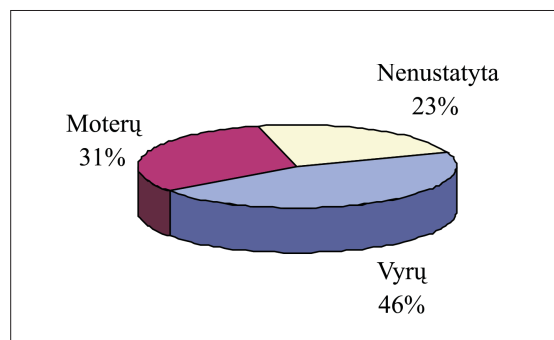
Žvilių bendruomenė ir gintaro vartoseną

Žvilių plokštinis kapinyne skiriamas periferinei Vakarų Lietuvos kapų su akmenų vainikais kultūros sričiai Jūros upės aukštupyje³³. Nedeginti mirusieji laidoti daugiausia po vieną, su gausiomis įkapėmis, akmenų vainikais atskirtuose kapuose. Gausiausią ištirtą kapinyne dalį sudaro romėniškojo laikotarpio antros pusės (III–IV a.) kapai.

Šio laikotarpio kapų Žvilių kapinyne atidengta 185, juose aptikta apie 990 įvairių dirbinių. Papuošalų grupę sudarė keli apgalviai, įvairių tipų žalvarinės antkaklės, geležiniai ir žalvariniai smeigtukai, žalvarinės ir sidabru puoštos segės, žalvarinės apyrankės ir žiedai. Mėgtos apvaros, kurias sudarė įvairiu būdu, derinant tarpusavyje, suverti stiklo, gintaro karoliai, perskirti žalvarinėmis įvijomis ir sidabriniais kabučiais. Išskirtinė, 9 gintaro kabučių apvara rasta berniuko kape Nr. 261. Apvarą sudarė 7 aštuoniukės formos (TM471f, TM471g) ir 2 kirvelio formos (artimas TM468) kabučiai, kurių atitikmenų randama visos Vielbarko kultūros, vidurio Vokietijos bei Pševorsko kultūros regione³⁴. Žvilių kapinyne rastos ypač puošnios 37 ir 32 sidabro kibiro formos kabučių apvaros iš moterų kapų Nr. 149, 265³⁵. Apvaros buvo mėgstamos abiejų lyčių suaugusiųjų asmenų ir dėtos į abiejų lyčių vaikų kapus. Romėniškojo laikotarpio pabaigos Žvilių kapinyne kapuose rasta 102 gintaro karoliai. Didžiąją dalį sudarė šlifuoti gintaro karoliai³⁶. Populiariausia gintaro karolių forma – dvigubo nupjauto kūgio (TM 395a, 395b, 396a). Šios formos gintaro karolių populiarumą Lietuvos kapinyuose jau anksčiau savo studijoje pastebėjo R. V. Sidrys³⁷. Be šios pagrindinės formos, į kapus dėti disko/rato (TM 388, 389, 390), statinės (TM 392–394), pusrutulio (TM 400) ir netaisyklingų formų gintaro karoliai³⁸. Daugumoje karolių apvaros puošė ne vien kaklą, bet buvo naudojamos kaip krūtinės papuošalų dalys kartu su kelių tipų smeigtukais ir segėmis. Žviliuose pastebėta tendencija, kad segės su vieno, dviejų ar net penkių karolių apvaromis buvo išskirtinai vyrų papuošalas. Dvi segės, kurių viena su gintaro, o kita su stiklo karoliu, buvo dėtos ir į dviejų berniukų kapus. L. Vaitkunskienė, monografijoje aptardama Žvilių kapinyne apvaras ir pavienius karolius, apvaromis vadina tik tuos karolių vėrinius, kurie buvo rasti mirusiojo kaklo srityje arba kuriuos sudarė gan ilgi gintaro, stiklo karolių, žalvario įvijų ir kartais sidabro kabučių vėriniai. Kiti kape rasti vos keli (8 vnt.) pavieniai karoliai ar iš karolių sudaryti neilgi vėriniai, kurie buvo prikabinėti prie krūtinės papuošalų, traktuoti kaip amuletai³⁹. Iš darbo įrankių į moterų kapus dėti verpstukai, ylos, peiliai, o į vyrų – peiliai, skiltuvai, galštuvai, kape Nr. 85 rastas meškerės kabliukas, o kape Nr. 35 – yla. Vyrų kapuose gausu ginklų: ietigalių, kirvių, antskydis, žirgo ekipuotės elementų. Prie ritualinių daiktų būtų galima priskirti keramikinius miniatiūrinius puodelius bei dvi tošines dėžutes, kurių po vieną egzempliorių rasta abiejų lyčių kapuose (kapų Nr. 88, 143A). Kapuose užfiksuotos išskirtinai vyriškos įkapės: diržai, kurie daugiausia puošti žalvarinių spurgelių, apkaustėlių ornamentais, o kape Nr. 47 rastas diržas buvo puoštas sidabro ir žalvario plokštelėmis; taip pat kape rasti geriamųjų ragų apkaustai. Apie romėniškojo periodo pabaigos Žvilių bendruomenės prekybos ryšius liudija į kapus patekę atvežtiniai stiklo karoliai, šalia žalvarinių dirbinių, į kapus įdėti brangiojo metalo, sidabro (kabučiai) ir sidabro plokštelėmis puošti (segės, diržas) dirbiniai. Kapuose nerasta romėniškųjų monetų. L. Vaitkunskienė, skelbdama Žvilių kapinyne medžiagą, užsimena apie romėnišką monetą kaip atsitiktinį radinį.

Moneta buvo rasta ne kasinėjimų metu, kapinyne žvalgant vietos kraštotyrimininkui V. Statkevičiui 1979 m.⁴⁰.

Pagal palaidotojo asmens lytį tiriamo kapinyne dalyje išskirti 84 vyrų, 58 moterų kapai, o 43 kapuose palaidotų individų lyties indentifikuoti nepavyko (žr. 4 il.). Vyrų kapų grupėje nustatyti 65 (77 %) suaugusiųjų ir 19 (23 %) vaikų, paauglių kapai. Moterų kapų grupę sudaro 41 (71 %) suaugusio asmens ir 17 (29 %) vaikų, paauglių kapas. Aptariant vaikų palaidojimus bei jų kapų inventorius, reikėtų pritari L. Kurilos nuomonei, jog žiūrint į vaiko kapo turinį jame yra matomas laidotuvių organizatorių, suaugusiųjų visuomenės narių, pripažintas jam statusas⁴¹. Greičiausiai toks suteikiamas statusas visgi atspindėjo jo tėvų ar vieno iš jų užimtą padėtį bendruomenėje, kartu perteikiant ir vaiko, paauglio priklausymą atitinkamai grupei. Todėl skaičiuojant įkapių išraiškas balais abiejų lyčių kontekste, į bendrą lentelę buvo įtraukti suaugusiųjų ir vaikų, paauglių kapų inventoriai.

4 il. Žvilių kapinyne procentinis kapų pasiskirstymas pagal lytį

Remiantis L. Jorgenseno metodika, atlikti skaičiavimai su vyrų kapuose rastomis įkapėmis (žr. 5 lentelę). Nagrinėjant Žvilių kapinyne medžiagą, kaip ir prieš tai aptartu Kurmaičių kapinyne atveju, sunkumų iškilo nustatant vidutinio turtingumo grupę bei jos ribas su kitomis dviem grupėmis. Kapų inventorių suminis vertės balas svyruoja nuo 889,7 iki 1,7 balo. Žvilių kapinyne suminiai kapų balai gerokai skiriasi nuo Kurmaičių kapinyne kapų įvertinimo dėl pasirinktos metodikos specifikos. Kuo plačiau iširtas kapinyne, tuo retesnių ar vienietinių įkapių kape išraiška balais didesnė. Tai ir nulemia aukštesnius kapinyne kapų balus. Žvilių kapinyne aiškiai išsiskiria kapai, kurių inventorius įvertintas per šimtą balų. Patys turtingiausi ir didžiausią įvertinimą (balų intervalas 889,7 – 101,2) gavo aštuoni grupės kapai (kapai Nr. 35, 47, 48, 58, 85, 88, 261, 270), mažesnę balų sumą (balų intervalas 83,7 – 22,6) surinko dvidešimt penki grupės kapai, kurie užima tarpinę poziciją vyrų kapų grupėje (kapai Nr. 28, 32, 39, 40, 56, 68, 94, 97, 103, 111–113, 126A, 130, 137, 143B, 153, 159, 260, 268, 275, 285, 294–295, 300), bei likęs penkiasdešimt vienas kapas gavo mažiausią įvertinimą (balų intervalas 21 – 1,7). Verta pažymėti, kad tarp turtingiausių kapų du kapai priklausė vyriškos lyties vaikams, paaugliams.

Žvilių kapinyno vyrų grupės kapai

Eil. Nr.	Kapo Nr.	Įkapių sk.	Įkapių vertė balais (išskyrus apvaras ir pavienius karolius)	Apvarų ir pavienių karolių vertė balais			Bendra visų įkapių vertė balais
1	25	3	6,1	9,8	-	-	15,9
2	26	7	11,5	-	-	-	11,5
3	28	7	47,9	-	-	-	47,9
4	S.30	4	7,6	-	-	-	7,6
5	32	4	36,7	-	-	-	36,7
6	33	5	9,4	-	-	-	9,4
7	35	9	141,3	-	-	-	141,3
8	39	13	36,9	8,4	-	-	45,3
9	40	13	31,5	4,2	-	-	35,7
10	45	6	12,5	-	-	-	12,5
11	47	12	326,3	-	-	-	326,3
12	48	10	112,8	-	-	-	112,8
13	51	1	1,7	-	-	-	1,7
14	56	10	48,9	-	-	-	48,9
15	58	9	93,2	8	-	-	101,2
16	59	4	6,6	-	-	-	6,6
17	60	2	1,7	4,9	-	-	6,6
18	61	1	1,7	-	-	-	1,7
19	68	8	22,6	-	-	-	22,6
20	69	2	3,3	-	-	-	3,3
21	70	2	3,2	-	-	-	3,2
22	71	2	3,3	-	-	-	3,3
23	74	5	14,8	-	-	-	14,8
24	S.75	4	5,1	4,9	-	-	10
25	S76A	2	3,2	-	-	-	3,2
26	S76B	2	3,2	-	-	-	3,2
27	S.77	3	4,9	-	-	-	4,9
28	80	4	8,2	-	-	-	8,2
29	82	4	8,1	-	-	-	8,1
30	85	10	99,4	65,1	4,2	-	168,7
31	86	6	9,2	4,2	4	-	17,4
32	88	9	94,9	76,9	8,2	-	180
33	91	6	16,8	-	-	-	16,8
34	92	3	7,6	-	-	-	7,6
35	93	7	12,5	4	-	-	16,5
36	94	5	34,4	-	-	-	34,4
37	95	3	4,6	-	-	-	4,6
38	97	10	22	4,2	-	-	26,2
39	99	8	11,8	8,4	-	-	20,2
40	102	7	12,4	8,4	-	-	20,8
41	103	8	17,8	8,4	-	-	26,2
42	105	4	12,2	-	-	-	12,2
43	107	6	9,2	9,1	-	-	18,3
44	110	5	8,1	4	-	-	12,1
45	111	4	6,6	38,1	-	-	44,7
46	112	11	24,8	4	-	-	28,8
47	113	14	39,6	4	-	-	43,6
48	126A	6	23,4	4	-	-	27,4

Eil. Nr.	Kapo Nr.	Įkapių sk.	Įkapių vertė balais (išskyrus apvaras ir pavienius karolius)	Apvarų ir pavienių karolių vertė balais			Bendra visų įkapių vertė balais
49	130	12	24,5	30,7	8	-	63,2
50	132	2	4,2	-	-	-	4,2
51	137	11	31,2	4	12,9	-	48,1
52	140	5	12,4	4,2	-	-	16,6
53	141	3	4,9	-	-	-	4,9
54	S142	3	1,4	4,9	4	-	10,3
55	143B	9	57,3	4	-	-	61,3
56	145	7	10,8	4	-	-	14,8
57	147	4	6,3	-	-	-	6,3
58	148	4	8,6	-	-	-	8,6
59	S151	6	6,4	8	-	-	14,4
60	153	8	78,1	4	-	-	82,1
61	154	5	8,6	4,9	-	-	13,5
62	159	9	11,8	8	7,6	-	27,4
63	S259	4	21	-	-	-	21
64	260	15	34,3	20	8,4	21	83,7
65	261	14	37,3	96,4	756	-	889,7
66	S262	3	15,5	-	-	-	15,5
67	268	6	17,9	12,6	-	-	30,5
68	270	17	72,3	43,4	8,9	-	124,6
69	S275	3	6,5	51,1	-	-	57,6
70	277	5	9,1	-	-	-	9,1
71	278	7	14,9	4,9	-	-	19,8
72	S282	4	13,3	-	-	-	13,3
73	S283	3	9,8	-	-	-	9,8
74	S284	7	16,4	-	-	-	16,4
75	S285	3	26,3	-	-	-	26,3
76	290	2	3,2	-	-	-	3,2
77	S292	2	2,9	-	-	-	2,9
78	S294	4	35,1	-	-	-	35,1
79	295	8	16,3	12,6	-	-	28,9
80	296	5	10,1	-	-	-	10,1
81	S299	3	4,7	-	-	-	4,7
82	S300	6	15,1	8,2	-	-	23,3
83	301	3	6,4	-	-	-	6,4
84	S302	3	12	4,9	-	-	16,9

Aukščiausiai įvertintos įkapės:

84 balai – sidabru puoštas diržas, geležinis skydo umbas, kamanos, gintarinis kabutis, yla, meškerės kabliukas, tošinė dėžutė

42 balai – skiltuvai, geriamųjų ragų apkaustai

28 balai – sidabru puoštos segės, sidabriniai kabučiai, galąstuvai

Vadovaujantis aukščiau nurodyta metodika, vyrų kapų grupėje aukščiausiu balu buvo įvertintos vienatinės ir rečiau kapuose pasitaikančios įkapės. Žvilių kapinyno vyrų grupės įkapių analizė pateikė įdomių rezultatų. Į pavienius, išskirtinius vyrų kapus dėtos ne tik iš pažiūros aukštą vertę turėjusios įkapės, tokios kaip iš brangaus metalo pagaminti ar juo puošti dirbiniai. Aukšta vertė balais suteikiama kario kapą simbolizuojančioms įkapėms:

išlikusiai metalinei skydo daliai – umbui bei žirgo ekipuotės sudėtinei daliai – kamanoms. Viename iš turtingiausių vyrų grupės kapų Nr. 47 inventoriuje rastos kelios aukštai įvertintos įkapės: sidabru puošta segė, sidabro ir žalvario apkalėliais puoštas diržas, dveji pentinai ir kamanos. Tarp aukštą įvertinimą balais gavusių įkapių patenka iš pirmo žvilgsnio niekuo neišsiskiriančios įkapės, tokios kaip yla, meškerės kabliukas, tošinė dėžutė, skiltuvai, galąstuvai. Šios įkapės, patekusios į išskirtinai turtingų ir pasiturinčių bendruomenės narių kapus, skirtinos ūkio reikmenų grupei ir atspindi tam tikrų vietos bendruomenės papročių bruožus. E. Jovaiša, tyrinėdamas senojo geležies amžiaus Dauglaukio bendruomenės vyrų kapų inventorių, taip pat pažymi, kad turtingų vyrų kapuose atsiranda naujos, kitų socialinių sluoksnių asmenų kapuose nepasitaikiusios,

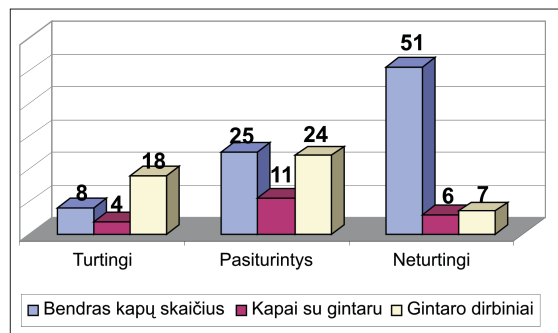
ūkio reikmenų ratą praplečiančios įkapės, tokios kaip galastuvas ir skiltuvas⁴².

Žvilių tiriamoje kapinyne dalyje 21 vyriškos lyties mirusiojo kape rasta 49 vnt. gintaro dirbinių. Gintaro kabučių rasta tik viename vyriškos lyties vaiko kape Nr. 261. Devyni gintaro kabučiai sudarė vieną apvarą, tarp jų buvo aštuoniukės ir kirvelio formos kabučių. Likusieji 40 – gintaro karoliai, kurių pagrindą sudarė dvigubo nupjauto kūgio formos dirbiniai. Be gintaro vyrams skirtose apvarose vyrauja stiklo karoliai. Jų šios grupės kapuose rasta iš viso 70 vnt. Vyrų kapuose gintaro dirbinių skaičius svyravo nuo 10 iki 1, stiklo karolių – nuo 13 iki 1. Turtingiausiuose kapuose į apvaras buvo įverta nuo 1 iki 2 sidabro kibiro formos kabučių. Reikia pažymėti, kad be keleto kapų, kuriuose buvo rastos ilgesnės gintaro ar stiklo apvaros, kitas sudarė vos pora karolių (kape Nr. 261 rasta 9 gintaro kabučių apvara bei dar viena, sudaryta iš 13 stiklo karolių, tarp kurių įvertas 1 gintaro karolis, sidabrinis kabutis ir pora žalvarinių įvijų; kape Nr. 275 – 11 stiklo karolių apvara su žalvarine įvija; kape Nr. 270 – 8 stiklo karolių apvara su pora žalvarinių įvijų; kape Nr. 111 – 2 gintaro ir 6 stiklo karolių apvara, skirta žalvarinėmis įvijomis; kape Nr. 260 – 5 gintaro karolių apvara; kape Nr. 88 – 4 gintaro karolių, 2 sidabrinė kabučių ir žalvarinės įvijos apvara). Tarp vyrų apvaros, kurios buvo skirtos papildyti krūtinės papuošalus, atrodo kaip simboliniai vėrinėliai, kuriuos sudaro vienas, du (viename kape rasti penki) gintaro, stiklo ar mišrių deriniu suverti karoliukai, kurie labai retai papildyti viena žalvarine įvija. Tokiuose simboliniuose vėrinėliuose gintaro karolių skaičius sudaro 45 % visų vyrų grupės gintaro dirbinių, o stiklo karoliai – 31 % visų grupės stiklo karolių. Nors gintaro karolio (4 balai) ir stiklo karolio (4,2 balai) vertės balų lentelėje nėra aukštos, šie karoliai sietini su turtingais bei pasiturinčiais romėniškojo laikotarpio pabaigos Žvilių bendruomenės vyrais. Tokio statuso asmenų kapuose gintaro karoliai sudaro 86% visų gintaro karolių, rastų grupės kapuose, o stiklo karoliai – 90 %. Gintaro dirbinių Žvilių kapinyne randama 21 vyriškos lyties mirusiojo kape, iš jų 14 kapų priklauso suaugusių vyrų palaidojimams (67 %), 7 kapai – vaikų, paauglių (33 %).

Turtingiausi vyrų grupės kapai išsiskiria tuo, jog didžiojoje dalyje turtingiausių kapų rasta dirbinių iš brangiųjų metalų. Šiems kapams taip pat būdingos vienietinės ar rečiau pasitaikančios grupėje įkapės, kaip žirgo ekipuotės detalės bei išskirtiniai namų ūkio reikmenys. Prie turtingiausių kapų priskiriami du palaidojimai su vyriškos lyties vaikais, paaugliais. Jų, kaip ir suaugusiųjų kapų inventoriuose, rasta kaklo, krūtinės, rankų papuošalų, ginklų. Į vieną iš kapų įdėta tošinė dėžutė. Abiejuose kapuose rasta išskirtinių kaklo apvarų, kurių vieną sudarė devyni gintaro kabučiai. Ypatingas berniuko kapo Nr. 261 įkapių parinkimas atspindi savotišką suaugusiųjų santykį su mirusiuoju bei mirusiojo atitinkamo statuso, kurio jis nespėjo gauti, bet kuris galbūt buvo jam numatytas, ar priklausymo tam tikro statuso šeimai, perteikimas per išskirtines įkapes, kaip suaugusiojo didelė vyriška segė, kaklo apvara iš stiklo karolių, sidabro kibiro formos kabučių ir gintaro karolio,

bei apvara iš retų gintaro kabučių, kuria buvo perjuostas mirusiojo kūnas.

Nors gintaro dirbinių daugiausia rasta pasiturinčiųjų asmenų grupės kapuose, išvedus kapų ir juose rastų gintaro dirbinių santykį, visgi aukščiausią balą gauna turtingųjų asmenų grupė. Įdomu, kad tiek turtingųjų, tiek ir pasiturinčiųjų asmenų grupėse, skirtingai nuo neturtingųjų asmenų kapų, gintaro dirbinių dėta į maždaug pusę turtingųjų ir pasiturinčiųjų grupių kapų (kapų su gintaro dirbiniais santykis grupėse svyruoja apie 44–50 %) (žr. 6 il.). Pasiturinčiųjų asmenų kapuose kur kas dažniau bei gausiau nei neturtinguose pasitaiko kaklo, krūtinės (išskyrus geležinius lazdelinius smeigtukus), rankų papuošalų. Visų socialinių grupių vyrų kapų kompleksams būdingi ginklai, geležiniai lazdeliniai smeigtukai ir geležinės diržo sagtys, kurių kapinyne kapuose gausiausia.

6 il. Žvilių kapinyne vyrų grupės kapų ir gintaro dirbinių pasiskirstymas tarp socialinio statuso grupių

Žvilių kapinyne moterų kapų inventorių suminis vertės balas svyruoja nuo 603,1 iki 4,2 balo (žr. 7 lentelę). Šioje grupėje taip pat aiškiai išsiskiria kapai, kurių inventorius įvertintas per šimtą balų. Patys turtingiausi ir didžiausią įvertinimą balais (balų intervalas 603,1 – 354,9) gavo trys grupės kapai (kapai Nr. 49, 149, 265), mažesnę balų sumą (balų intervalas 88,1 – 25,3) surinko trisdešimt trys grupės kapai, kurie užima tarpinę poziciją grupėje (kapai Nr. 22–24, 27, 34, 36, 42, 44, 50, 52–55, 66, 84, 87, 89, 108–109, 114–115, 119, 125, 131, 134, 138–139, 143A, 266, 272–273, 280, 291), bei likusieji dvidešimt du kapai gavo mažiausią įvertinimą balais (balų intervalas 21,2 – 4,2). Tarp turtingiausių moterų kapų vienas kapas priklausė moteriškos lyties vaiko, paauglės kapui.

Moterų kapų grupėje aukščiausią įvertinimą gavusios įkapės:

58 balai – sidabru puošta segė, gintarinis aštuoniukės formos kabutis, tošinė dėžutė

19,3 balo – žalvariniai smeigtukai su kabučiais ir grandelėmis

14,5 balo – sidabriniai ir žalvariniai kabučiai, verpstukai, peiliai

Ypač aukštus balus kapams suteikė išskirtinės kaklo apvaros bei daugiausia balų įvertintos retos moterų kapų grupės įkapės. Be tošinės dėžutės, aukščiausi vertės balai skirti papuošalų grupės dirbiniais: sidabru puošta segei,

Žvilių kapinyno moterų grupės kapai

Eil. Nr.	Kapo Nr.	Įkapių sk.	Įkapių vertė balais (išskyrus apvaras ir pavienius karolius)	Apvarų ir pavienių karolių vertė balais			Bendra visų įkapių vertė balais
1	22	10	21,1	8,4	-	-	29,5
2	23	14	54,3	-	-	-	54,3
3	24	11	58,3	-	-	-	58,3
4	27	5	64,5	8,4	-	-	72,9
5	34	3	12,8	29	-	-	41,8
6	36	5	23	2,6	-	-	25,6
7	41	6	11	-	-	-	11
8	42	5	9,6	15,7	-	-	25,3
9	43	2	4,2	-	-	-	4,2
10	44	12	38,5	4,4	-	-	42,9
11	S.49	4	6,9	348	-	-	354,9
12	50	10	24,3	2,3	-	-	26,6
13	52	5	4,6	62,7	-	-	67,3
14	53	5	12,2	27,4	-	-	39,6
15	54	14	29,5	55	-	-	84,5
16	55	14	27,6	19,8	17,4	-	64,8
17	57	3	6,7	-	-	-	6,7
18	S.65	2	3,1	14,5	-	-	17,6
19	S.66	3	9,7	-	16,6	-	26,3
20	72	2	5,2	-	-	-	5,2
21	S.78	2	4,2	-	-	-	4,2
22	S84	13	13,2	11,5	2,3	-	27
23	87	13	50,8	32,1	5,2	-	88,1
24	89	8	14,1	43,7	-	-	57,8
25	96	8	14,5	2,3	-	-	16,8
26	98	4	8,2	5,2	-	-	13,4
27	100	4	8,1	2,3	-	-	10,4
28	101	3	5,9	-	-	-	5,9
29	108	12	32,6	24,4	2,3	-	59,3
30	109	7	7,8	19	5,2	-	32
31	114	10	24,9	10,9	-	-	35,8
32	115	5	9,2	18,8	-	-	28
33	116	7	12,4	8,8	-	-	21,2
34	118	5	9,4	6,7	-	-	16,1
35	119	5	10,8	16,2	-	-	27
36	121	7	12,7	5,2	-	-	17,9
37	125	8	18,7	44,2	-	-	62,9
38	131	5	27,3	-	-	-	27,3
39	134	7	41,4	-	-	-	41,4
40	136	4	5,7	7,3	-	-	13
41	138	10	34,3	16,5	-	-	50,8
42	139	7	19,4	31,4	-	-	50,8
43	143A	4	67,9	-	-	-	67,9
44	144	3	20,9	-	-	-	20,9
45	149	10	61,4	536,5	5,2	-	603,1
46	157	3	5,9	-	-	-	5,9
47	158	3	4,8	2,1	-	-	6,9
48	265	9	12,9	464	31,8	4,6	513,3

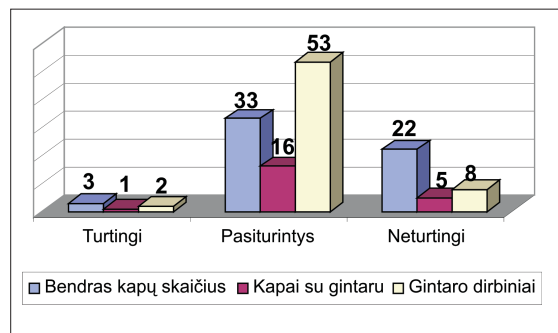
Eil. Nr.	Kapo Nr.	Įkapių sk.	Įkapių vertė balais (išskyrus aparvas ir pavienius karolius)	Aparvų ir pavienių karolių vertė balais			Bendra visų įkapių vertė balais
49	266	6	11	44,1	2,3	-	57,4
50	271	4	8,1	2,1	2,6	-	12,8
51	272	8	37,7	5,2	-	-	42,9
52	S273	4	25,5	2,6	-	-	28,1
53	274	7	13	6,8	-	-	19,8
54	280	5	17,5	8,8	-	-	26,3
55	S287	2	4,2	-	-	-	4,2
56	289	5	9,9	-	-	-	9,9
57	291	5	25,2	19,3	-	-	44,5
58	293	5	7,6	9	-	-	16,6

gintariniam aštuoniukės formos kabučiu, žalvariniams smeigtukams su kabučiais ir grandelėmis, sidabriniams ir žalvariniams kabučiams. Aukštu balu įvertinti ir ūkio reikmenų grupei skirtini verpstukai bei peiliai, kurių vaidmuo socialinių grupių kontekste aptariamas tolesnėje moterų kapų grupės analizėje.

Tyrinėjant moterų kapų inventorių medžiagą, susidurta su problema, kaip teisingai įvertinti to paties tipo ir metalo smeigtukus, kurių vienas dar turi papildomai prijungtą grandinėlę ar kabutį. Apsispręsta šiame darbe išskirti atskiras keturias grupes: žalvarinis smeigtukas su kabučiu ar grandinėle, geležinis smeigtukas su kabučiu ar grandinėle, žalvarinis smeigtukas, geležinis smeigtukas.

Žvilių tiriamoje kapinyne dalyje 22 moteriškos lyties mirusiųjų kapuose rasta 63 vnt. gintaro dirbinių. Vienas aštuoniukės formos gintaro kabutis aparvelėje su gintaro karoliu ir žalvarine įvija rastas viename moteriškos lyties vaiko kape Nr. 52. Ši aparvelė rasta prikabinta prie geležinio smeigtuko. Kadangi išlikusi tik gintarinio kabučio viršutinė dalis, sunku nustatyti jo tipą pagal M. Tempelman-Mančynskos gintaro kabučių klasifikaciją. Likusieji gintaro dirbiniai – 62 vnt. įvairių formų karoliai, kurių pagrindą taip pat sudarė dvigubo nupjauto kūgio formos karoliai. Be gintaro moterims skirtose aparvose dominuoja stiklo karoliai. Jų šios grupės kapuose iš viso rasta 131 vnt. Moterų kapuose gintaro dirbinių skaičius svyravo nuo 12 iki 1, stiklo karolių – nuo 23 iki 1. Pasiturinčių moterų kapuose į kai kurias aparvas buvo įverta nuo 1 iki 2 sidabro kabučių. Turtingiausiose kapuose rastos puošnios 37 ir 32 sidabro kabučių aparvos (kapai Nr. 149, 265). Išskirtinė kape Nr. 49 rasta 24 žalvario kabučių kaklo aparva. Ilgiausiose kaklo aparvose vidutiniškai buvo nuo 12 iki 4 gintaro karolių, nuo 23 iki 5 – stiklo karolių. Aparvos, kurios buvo skirtos papuošti krūtinės papuošalus, o šiuo atveju smeigtukus, nebuvo labai ilgios. Išskyrus moters kapą Nr. 55, kuriame šalia smeigtukų gulėjusi aparva buvo sudaryta iš 5 gintaro, 1 stiklo karolio ir žalvarinės įvijos. Krūtinės papuošalų vėrinėliuose gintaro karolių skaičius sudaro 34 % visų moterų grupės gintaro dirbinių, o stiklo karoliai – 6 % visų grupės stiklo karolių. Moterų grupės kapuose rastiems karoliams suteiktos mažesnės vertės balais nei vyrų grupėje (gintaro karolis 2,6 balo, stiklo karolis 2,3 balo), nes gintaro karoliai moterų grupės kapuose labiau paplitę bei pačių grupę

sudaro mažiau kapų negu yra aptartoje vyrų grupėje. Tačiau vis tiek gintaro dirbiniai ir stiklo karoliai sietini su turtingomis bei pasiturinčiomis romėniškojo laikotarpio pabaigos Žvilių bendruomenės moterimis. Tokio statuso asmenų kapuose gintaro dirbiniai sudaro 87 % visų gintaro dirbinių, rastų grupės kapuose, o stiklo karoliai – 93 %. Gintaro dirbiniai Žvilių kapinyne randami 22 moteriškos lyties mirusiųjų kapuose, iš jų 15 kapų priklauso suaugusių moterų palaidojimams (68 %), o 7 kapai – vaikų, paauglių (32 %). Turtingiausių moterų grupės kapai išsiskiria kaklo aparvomis, kurios kapinyne buvo išskirtinės, pagamintos iš sidabro ar žalvario. Pasiturinčių moterų kapų grupės kapai išsiskiria ilgomis stiklo ar gintaro karolių aparvomis (nuo 12 gintaro karolių ir 23 – stiklo karolių vienoje aparvoje). Gintaro dirbinių daugiausia rasta pasiturinčiųjų asmenų grupės kapuose. Įdomu, kad tiek turtingųjų, tiek ir pasiturinčiųjų asmenų grupėse, skirtingai nuo neturtingų asmenų kapų, gintaro dirbinių dėta į apytiksliai pusę turtingų ir pasiturinčiųjų asmenų grupių kapų (kapų su gintaro dirbiniais santykis grupėse svyruoja nuo 33–48 %) (žr. 8 il.).

8 il. Žvilių kapinyne moterų grupės kapų ir gintaro dirbinių pasiskirstymas tarp socialinio statuso grupių

Turtingiausių ir pasiturinčiųjų moterų kapuose rasta gausiausi kiekiai krūtinės, rankų papuošalų. Šioje bendruomenėje apgalviai daugiau būdingi pasiturinčioms moterims. Įdomu, kad kapinyne rasti 5 verpstukai (į vieną kapą buvo įdėti net du egzemplioriai) bei keturi peiliai pateko į išskirtinai pasiturinčiųjų moterų, mergaičių kapus. E. Jovaiša, tyrinėdamas moterų grupės kapus Dauglaukio

bendruomenėje pastebi, kad pasiturinčių moterų grupės kapai išsiskiria ne vienai kitai grupei nebūdingais ūkio ir buities, amatų grupės dirbiniais – verpstukais, o turtingų moterų kapų svarbiausioji įkapių dalis – papuošalai⁴³. Šis socialinių grupių bruožų panašumas skatina atlikti platesnius, daugiau kapinynų apimančius tyrimus.

Tiriamąjį kapinyną 43 kapuose palaidotų individų lyties indentifikuoti nepavyko. Tai įkapių kiekiu negausūs (1–4 įkapės), dažnai suardyti kapai. Aštuoniuose grupės kapuose rasta gintaro dirbinių (15 % visų gintaro įkapių kapinyne). Daugiausia kapuose (6 kapai) rasti 1–2 gintaro karoliukai, prikabinėti prie lazdelinių smeigtukų. Išsiskyrė vienas vaiko kapas, kuriame buvo įdėta apvara iš 10 gintaro karolių ir 2 žalvarinių įvijų, bei suaugusiojo asmens suardytas kapas, kuriame rasta apvara iš 1 gintaro karolio, 17 stiklo karolių, 6 žalvarinių įvijų bei 1 žalvarinio kabučio. Kadangi šių kapų grupės neįmanoma integruoti į kurią nors vieną aukščiautą Žvilių kapinyno kapų grupę, metodologiškai platesnė analizė (įkapių verčių skaičiavimas, socialinio statuso nustatymas ir pan.) socialinių santykių kontekste neatlikta.

Žvilių kapinyne turtingiausi įkapių skaičiumi kapai ne visiškai sutapo su aukščiausių balų išraišką turinčiais kapais. Kai kurie įkapėmis gauseni kapai pagal kapo įvertinimo suminį balą buvo priskirti viduriniai, pasiturinčių asmenų kapų grupei. Tam turėjo įtakos pasirinkta darbo metodika, kuria remiantis atliktas kapų inventorių vertinimas balais. Nors viename kape priskaičiuojama kiekybiškai mažiau įkapių nei kitame, aukštesnį įvertinimą gavusių įkapių balų suma leidžia kapą priskirti prie aukšto statuso asmenų kapų grupės. Pavyzdžiui, vyrų kapų grupėje turtingame kape Nr. 58 buvo priskaičiuotos 9 įkapės (kape vertė 101,2 balo), o pasiturinčio vyro kape Nr. 40 priskaičiuota 13 įkapių (kape vertė 35,7 balo). Tačiau nagrinėjant turtingo kapo inventorių matyti, kad aukštą kapo vertės balą nulėmė jame rasti reti dirbiniai, kaip pasidabruota segė, skiltuvas, diržas puoštas žalvariu. Šiam kapui priklausė ir smeigtukas su dviem gintaro karoliais. Turtingiausi bei pasiturintys kapai inventoriuose turėjo praktiškai visus prekybinių santykių metu įgytus importinius dirbinius (vos 7–10 % stiklo karolių buvo rasta neturtinguose kapuose). Didžiausioji dalis gintaro dirbinių taip pat rasta šių grupių kapuose. Žvilių kapinyno gintaro dirbinių statistika neigia nuomonę, kad gintaro dirbiniai daugiausia dėti į vaikų kapus ir sietini daugiau su vaikais, paaugliais⁴⁴. Tiek vyrų, tiek ir moterų kapų grupėse gintaro dirbiniai kur kas gausiau pasiskirsto suaugusiųjų kapuose nei vaikų, paauglių.

Žvilių kapinyno romėniškojo periodo pabaigos kapuose rastiems gintaro dirbiniais, ypač tiems, kurie į kapą buvo dėti kaip krūtinės papuošalų elementai, galėjo būti suteikiama simbolinė, tikėjimu ar laidojimo ritualu paremta prasmė. Šią mintį paremia ir keletas karoliukų (vyrų kapuose 2 gintaro ir 4 stiklo karoliai; moterų kapuose 2 gintaro karoliai), kurie kapuose rasti pavieniai, skirtingose kapo vietose. Žvilių bendruomenės abiejų lyčių turtingų ir pasiturinčių atstovų kapuose rasta daug papuošalų. Ypač turtingų asmenų kapuose rasti retesni, aukštesnę vertę balais gavę papuošalai. Ne išimtis ir apvaros, sudarytos

vien iš metalo kabučių ir patekusios išimtinai į turtingų moterų kapus. Didžiausioji dalis karolių apvarų taip pat buvo rastos turtingų ir pasiturinčių asmenų kapų inventoriuose. Oranžiniai gintaro karoliai kartu su įvairiaspalviais (mėlynais, žaliais, baltais, mozaikiniais ir pan.) stiklo karoliais turtingųjų ir pasiturinčių asmenų galėjo būti mėgti dėl spalvinės gamos ir puošnumo, kurių vėrinėliais, kartais įterpiant žalvario ar sidabro kabučius bei žalvarines įvijas, puoštas ne vien kaklas, bet ir apvarėlėmis papildyti krūtinės papuošalai, kaip kelių tipų smeigtukai ar segės.

Išvados

Pritaikius L. Jorgenseno pasiūlytą metodą dviem kapinyams, kurie skiriasi ištirtų kapų skaičiumi, gauti rezultatai leido abiejose bendruomenėse išskirti turtingų požiūriu besiskiriančius kapus. Trijų turtingumo grupių išskyrimas yra labai sąlygiškas vertinant vienos ar kitos bendruomenės turtingumą nelygybe paremtą sanklodą. Aiškiausiai grupėse išsiskiria turtingiausi ir mažiausiai turtingi abiejų lyčių bendruomenių nariai, tačiau kalbant apie tarpines grupes, atsiranda daug keblumų nustatant šių grupių ribas.

Atliktas tyrimas įrodė, kad turtingiausi bendruomenės palaidojimai priklauso ne vien tik suaugusiems asmenims. Tai suponuoja mintį, kad vaikui, paaugliui iki tam tikro laiko nespėjus įgauti asmeninio statuso, jam yra priskiriamas tam tikros grupės, šeimos ar vieno iš tėvų statusas.

Ne visada turtingumą lemia įkapių kiekis, o daugiau jų išskirtinumas: vienetiniai dirbiniai, brangūs metalai, importas. Turėjimas prekių, kurios buvo naudojamos mainų-prekybos procese, žymėjo tam tikrą išskirtinę padėtį bendruomenėje. Prie tokių daiktų būtų galima priskirti ne tik dirbinius iš gintaro ar stiklo, bet ir monetas, retus sidabro gaminius ar kitus juvelyrinius dirbinius, kurie buvo puošti sidabru.

Taikant balų skaičiavimo metodą, tiek vienoje, tiek kitoje bendruomenėje gintaro dirbinių, išskyrus gintarinius kabučius, vertė balais nėra aukšta, tačiau Kurmaičių kapinyne 100 %, o Žvilių 86–87 %, gintaro dirbiniai patenka į turtingiausių ir pasiturinčių asmenų kapus. Vieno gintaro dirbinio buvimas kape negali būti socialinio statuso indikatorius, tačiau gintaro dirbinių koreliavimas su kitomis apvarų sudėtinėmis dalimis ar krūtinės papuošalais bei likusiais kapų inventorių dirbiniais leidžia gintarinius susieti su aukštą statusą turėjusiais bendruomenės asmenimis.

Kurmaičių kapinyne gintaro dirbiniai buvo išskirtinai suaugusių moterų papuošalų dalis. Žvilių kapinyne gintaro rasta abiejų lyčių kapuose (21 moteriškos lyties individo kape, 22 – vyriškos). Nenustatytos lyties grupės kapuose (43 kapai) gintaro karolių rasta aštuoniuose kapuose (15 % visų gintaro įkapių). Gintaro dirbinių Žviliuose dvigubai daugiau pasitaiko suaugusiųjų kapuose (67–68 %) nei vaikų, paauglių (32–33 %), o tai leidžia gintarą traktuoti

ne vien tik kaip vaikišką įkapę, bet priskirti prie suaugusiems būdingesnių įkapių. Gintaro dirbiniai be užkoduotos simbolinės-religinės reikšmės ar statuso ženkle, atliko ir puošybinę funkciją. Gintaro dirbinių dėjimo į kapus tradicijos skirtumai analizuotuose kapinyuose suponuoja mintį apie papročių skirtumus įvairiose bendruomenėse, tačiau šie skirtumai galėjo atsirasti ir dėl skirtingo kapinynų ištirtumo lygio. Kurmaičių duomenys dėl kapinyno nedidelio ištirtumo yra mažiau išsamūs negu Žvilių.

Gautus socialiniais skirtumais paremtus duomenis būtų pravartu įvertinti atlikus kapų erdvinės stratigrafijos analizę. Galbūt tai padėtų išskirti tam tikrus mirusiųjų tarpusavio ryšius, paaiškinti kai kuriuos kapų verčių skaičiavimo rezultatus. Kapų erdvinės stratigrafijos analizė galėtų būti atskiros studijos tema.

Nuorodos

- Sidrys, R. V. Vakarų baltų gintaro įkapės geležies amžiuje. *Klaipėdos miesto ir regiono archeologijos ir istorijos problemos. Acta Historica Universitatis Klaipedensis II*. Klaipėda, 1994, p. 59–105; Sidrys, R. V. Gintaro įkapės senojo ir viduriniojo geležies amžiaus kapuose. *Vidurio Lietuvos archeologija*. Vilnius, 1994, p. 28–46.
- Jovaiša, E. Senojo geležies amžiaus visuomenės struktūros atspindžiai baltų laidojimo paminkluose. *Istorija*, 1997, t. 35, p. 15–47.
- Bliujienė, A. *Lietuvos priešistorės gintaras*. Vilnius: Versus Aureus, 2007.
- Ten pat, p. 255–337, 309.
- Jovaiša, E. Senojo geležies amžiaus ..., p. 18, 24; Sidrys, R. V. Vakarų baltų ..., p. 83; Bliujienė, A. *Lietuvos priešistorės ...*, p. 271–272.
- Sidrys, R. V. Vakarų baltų ..., p. 83.
- Bliujienė, A. *Lietuvos priešistorės ...*, p. 309.
- Jovaiša, E. Baltai antikos laikais: Dauglaukio bendruomenės eskizas. *Lietuva iki Mindaugo*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, p. 163–184; Jovaiša, E. Senojo geležies amžiaus ..., p. 17–18.
- Wason, P. K. *The archaeology of rank*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 67–71.
- Michelbertas, M. *Senasis geležies amžius Lietuvoje*. Vilnius: Mokslas, 1986, p. 232.
- Jørgensen, L. Family Burial Practices and Inheritance Systems. The Development of an Iron Age Society from 500 BC to AD 1000 on Bornholm, Denmark. *Acta Archaeologica*, 1987, vol. 58, p. 17–53; Jørgensen, L. *Bækkegård and Glasergård: two cemeteries from the late Iron Age on Bornholm. Arkæologiske studier. Vol. VIII*. København: AiO a/s, Odense, 1990.
- Jørgensen, L. *Bækkegård and Glasergård ...*, p. 63.
- Ringstedt, N. *Household economy and archaeology. Some aspects on theory and applications*. Stockholm, 1992, p. 100–101.
- Ten pat, p. 93.
- Kulikauskas, Pr. Kurmaičių (Kretingos raj.) plokštinio kapinyno tyrinėjimai. *Lietuvos istorijos instituto darbai*, 1951, t. 1, p. 315–364.
- Merkevičius, A. Kurmaičių (Kretingos raj.) piliakalnis. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1978 ir 1979 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1980, p. 20–22; Merkevičius, A. Kurmaičių piliakalnio tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1980 ir 1981 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1982, p. 27–28; Merkevičius, A. Kurmaičių piliakalnis. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. 2007, t. 11, p. 308.
- Kulikauskas, P. Nauji radiniai Kurmaičių kapinyne. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A*. 1957, t. 2(3), p. 141–151.
- Kulikauskas, P. Kurmaičių kapinynas. *Lietuvos archeologiniai paminklai. Lietuvos pajūrio I–VII a. kapinynai*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1968, p. 12–56.
- Bliujienė, A. *Lietuvos priešistorės ...*, p. 269.
- Kulikauskas, P. Kurmaičių pilkapių (Kretingos r.) 1948, 1950, 1951 m. tyrinėjimai. Vilnius 1951 m. LTSR MA istorijos institutas, archeologijos sektorius. Bylos Nr. 9 (jei ataskaitos saugojimo vietos pavadinimą galima keisti į dabar galiojantį, tai tuomet rašytųsi taip - [rankraštis]. Vilnius, 1951. Lietuvos istorijos instituto rankraštynas, bylos Nr. 9).
- Kulikauskas, P. Kurmaičių ..., p. 315–364.
- Tautavičius, A. Žvilių kapinyno, Šilalės raj., kasinėjimai 1968 metais. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1970, p. 74–76.
- Vaitkunskienė, L. Žvilių plokštinio kapinyno kasinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1982 ir 1983 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1984, p. 101–104; Vaitkunskienė, L. Žvilių plokštinio kapinyno tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1984 ir 1985 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1986, p. 74–75; Vaitkunskienė, L. Žvilių plokštinio kapinyno tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1986 ir 1987 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1988, p. 103–107; Vaitkunskienė, L. Žvilių plokštinio kapinyno tyrinėjimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988 ir 1989 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1990, p. 110–114.
- Vaitkunskienė, L. Žvilių kapinynas. *Lietuvos archeologija*, 1999, t. 17, p. 99.
- Vaitkunskienė, L. Žvilių kapinyno, Šilalės raj. 1983 m. kasinėjimų ataskaita. Vilnius 1984. Lietuvos TSR MA istorijos institutas. Archeologijos sektorius Nr. 1103; Vaitkunskienė, L. Žvilių kapinyno, Šilalės raj. 1984 m. kasinėjimų ataskaita. Vilnius 1985. Lietuvos TSR MA istorijos institutas. Archeologijos sektorius Nr. 1160; Vaitkunskienė, L. Žvilių kapinyno, Šilalės raj. 1985 m. kasinėjimų ataskaita. Vilnius 1986. Lietuvos TSR MA istorijos institutas. Archeologijos sektorius Nr. 1208;

- Vaitkunskienė, L. Žvilių kapinyno, Šilalės raj. 1988 m. kasinėjimų ataskaita. Vilnius 1989. Lietuvos TSR MA istorijos institutas. Archeologijos sektorius Nr. 1533; Vaitkunskienė, L. Žvilių kapinyno, Šilalės raj. 1989 m. kasinėjimų ataskaita. Vilnius 1990. Lietuvos TSR MA istorijos institutas. Archeologijos sektorius Nr. 1634.
- 26 Kulikauskas, P. Kurmaičių ..., p. 350; Vaitkunskienė, L. Žvilių kapinynas ..., p. 102.
- 27 Michelbertas, M. *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum. Litauen*, Vilnius, 2001, p. 40; Tempelmann-Mączyńska, M. *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*. Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern, 1985.
- 28 Kulikauskas, P. Kurmaičių ..., p. 322.
- 29 Tempelmann-Mączyńska, M. *Die Perlen ...*, S. 67, Taf. 15.
- 30 Ten pat, S. 68, Taf. 15.
- 31 Michelbertas, M. *Corpus der römischen Funde ...*, p. 62.
- 32 Merkevičius, A. Kurmaičių (Kretingos raj.) piliakalnis ..., p. 20–22.
- 33 Michelbertas, M. *Senasis ...*, p. 28; Vaitkunskienė, L. Žvilių kapinynas ..., p. 209–211; Jovaiša, E. *Senasis geležies amžius: paminklai ir kultūros. Istorija*, 1997, t. 36, p. 48–65; Jovaiša, E., Vaškevičiūtė, I. *Baltų kultūros. Lietuva iki Mindaugo*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, p. 60–61, pav. 10.2.
- 34 Tempelmann-Mączyńska, M. *Die Perlen ...*, S. 83, Taf. 18.
- 35 Vaitkunskienė, L. Žvilių kapinynas ..., p. 166.
- 36 Ten pat, p. 164.
- 37 Sidrys, R. V. *Vakarų baltų ...*, p. 65–66.
- 38 Tempelmann-Mączyńska, M. *Die Perlen ...*, S. 65–74, Taf. 15.
- 39 Vaitkunskienė, L. Žvilių kapinynas ..., p. 161–165.
- 40 Ten pat, p. 193.
- 41 Kurila, L. Vaiko statusas Rytų Lietuvoje geležies amžiuje. *Archaeologia Litwana*, 2007, t. 8, p. 97–116.
- 42 Jovaiša, E. *Senojo geležies amžiaus ...*, p. 29.
- 43 Ten pat, p. 34–37
- 44 Bliujienė, A. *Lietuvos priešistorės ...*, p. 309.

Gauta 2010 m. balandžio 30 d.
Pateikta spaudai 2010 m. gegužės 28 d.

Summary

Amber Ware in the Context of Social Relationships in the Later Roman Period (according to the excavation data from Kurmaičiai and Žviliai)

The aim of this work is to check the effectiveness of methodology chosen to research social groups, focusing on archeological material from two Roman period Lithuanian maritime burial sites and to review finds of amber ware in social groups of different regional communities. The Scandinavian scholar L. Jørgensen suggested a methodology which was oriented towards two different burial sites. Comparing them, we see that the number of graves investigated differs, but they can be linked to the area of Western Lithuanian stone circles culture and its periphery. The results enabled us to notice richer and poorer graves in both communities. Distinguishing three wealth groups is conditional because of asset inequality in these communities. The clearest position is that of the richest and poorest members of the communities. However, difficulties occur when defining the boundaries of intermediate groups. The method applied proved that the richest graves in the community did not belong only to adults. This fact enables us to think that a child or teenager inherited the status of a group or family (on its mother's or father's side).

Not only the number of shrouds distinguishes wealth but also their specificity: unique ware, precious metals, imported goods. The things used in trade reveal exceptional social standing, viz. amber or glass wares in addition to coins, rare silver items or other pieces of jewellery decorated with silver.

The score calculation method reveals that the rate of amber ware is not high (except in the case of amber pendants) in both communities. However, in the Kurmaičiai necropolis 100 %, in Žviliai 86–87 % amber wares were found in the richest persons' graves. Amber items alone cannot serve as indicators of social status; it is the correlation of amber pieces with other items in graves that enables us to connect amber with the richest persons of the highest status in communities.

In the necropolis of Kurmaičiai amber wares were exceptionally adult women's decoration. In the necropolis of Žviliai amber wares were found in female and male graves (21 female graves, 22 – male graves). In graves of unknown gender (43) amber was found in eight graves (15 % of amber shroud). In Žviliai, amber items were more numerous in adult graves (67–68 %) than in those of children or teenagers (32–33 %). This leads us to think that amber was typical of adult graves. Amber ware was used not only as a religious symbol or sign of status but also as decoration. Different amber traditions in the burial sites we have researched suggest differences in customs between communities. However, such differences could be caused by a poorer site research. Kurmaičiai data is scantier than this of Žviliai.